

УДК 327.913

БҰҰ МЕН ЕҚЫҰ-НЫҢ ОРТАЛЫҚ АЗИЯДАҒЫ ГЕНДЕРЛІК САЯСАТЫ

Лагуткина Юлия Николаевна

lagnas@bk.ru

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университеті
Халықаралық қатынастар факультетінің 1-курс магистранты
Нұр-Сұлтан, Қазақстан
Ғылыми жетекшісі – Турханова А.Ж.

Біріккен Ұлттар Ұйымы мен Еуропадағы Қауіпсіздік және Ынтымақтастық ұйымы дербес ұйымдар ретінде өз саясаттарын жүргізіп жатыр. Олардың қағидаттарының қатарында демократиялық ұстанымдары, бейбітшілік пен қауіпсіздікті қамтамасыз етуі, халықтар арасындағы достастығы мен толеранттық (төзімді) қарым-қатынастарды орнатуы насихатталады. Соңғы онжылдықтарда халықаралық және аумақтық ұйымдар бүкіл әлемде және оның ішінде Орталық Азия өңірінде гендерлік саясатты жүзеге асыруда. Осы мақалада БҰҰ мен ЕЫҚҰ-ның Орта Азиядағы гендерлік саясатын қалайша жүргізетінін, қандай әдістер қолданатынын және іс-шаралар өткізетінін талдайтын боламыз. Біріккен Ұлттар Ұйымының Орталық Азия елдеріндегі гендерлік саясатын жүргізуге арналған арнайы “Біріккен Ұлттар Ұйымы-әйелдер” атты құрылымы қызмет етеді. Қазақстан Республикасын мысалға келтірсек, бұл мемлекетте 1999 жылдан бері жұмыс істеп келе жатқан аталған әйелдер құрылымы әйел адам мен қыздардың тең құқылығы мен мүмкіндіктерін қамтамасыз ету үшін Үкіметпен серіктестікте жұмыс істейді. Қазақстандағы "БҰҰ-әйелдер" құрылымы өз қызметін мемлекеттің ұлттық даму саласындағы бірінші кезектегі міндеттерін іске асыруды және елдің гендерлік теңдікті қамтамасыз ету жөніндегі халықаралық

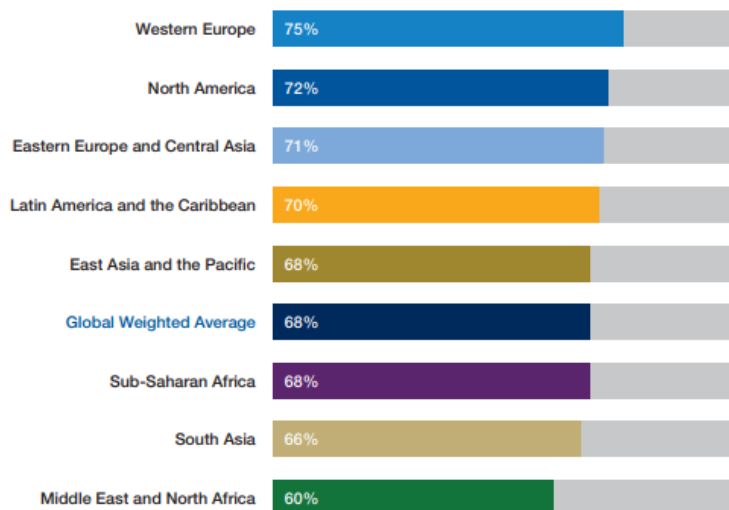
міндеттемелерді орындауын, әсіресе мынадай бағыттар бойынша қолдауды жүзеге асырады:

- әйелдердің экономикалық құқықтары мен мүмкіндіктерін кеңейту;
- әйелдерге қатысты зорлық-зомбылықты жою;
- ұлттық жоспарлау және бюджеттеу;
- Тұрақты даму саласындағы күн тәртібі.

Бұдан басқа, Қазақстандағы "БҰҰ-әйелдер" құрылымы БҰҰ-ның гендер бойынша ведомствоаралық тақырыптық тобының жұмысына жетекшілік етеді, гендерлік теңдік мәселелерінде хабардарлықты арттыру үшін белсенді ақпараттық-түсіндіру жұмысын жүргізеді, әйелдердің экономикалық мүмкіндіктерін ілгерілету үшін жеке сектормен ынтымақтастық жасайды [1, 210 б.].

Басқа жағынан қарасақ, Батыстағы демократиялық ұстанымдары кең таралған және гендерлік теңдігі бар мемлекеттермен бәсекеге кіру әлі ерте, себебі 2017 жылғы мемлекеттер арасындағы жаһандық гендерлік алшақтық индексі бойынша, Орталық Азия мемлекеттерінде бүкіл салаларды бірге қарастырып, әйел мен еркектер арасындағы алшақтық 71%-ды құрайды. Осы көрсеткішке сәйкес, Қазақстан білім беру деңгейіндегі гендерлік алшақтықты жояды, бірақ денсаулық сақтау және өмір сүру саласындағы гендерлік алшақтықты қайта ашады.

БҰҰ-ның Орта Азия өңірінде кең тарау алған басқа бағдарламасына сәйкес, гендерлік теңдік ЮНИСЕФ атты балалар құраламы қыздар мен ұлдардың тең құқылы дамуын, қорғалуы мен инклюзиясын ілгерілетуге, әйелдер мен қыздардың құқықтары мен мүмкіндіктерін кеңейтуге ықпал етеді. ЮНИСЕФ қыздар да, ұлдар да мектепке дайын болуы және білім алу үшін ең жақсы бастапқы алаңға ие болуы үшін ерте жастан оқу бағдарламаларын қолдайды. Бастауыш және орта мектептің барлық кезеңдерінде жалпыға бірдей білім беруді қамтамасыз ету идеясын алға тартады. ЮНИСЕФ - тің жасөспірім қыздар мен ұлдардың құқықтары мен мүмкіндіктерін кеңейту жөніндегі қызметі қыздарға олардың жаратылыстану, техникалық, инженерлік және математика ғылымдары (STEM) саласындағы дағдыларын дамыту үшін қолдау көрсетуді қамтиды. Орта Азия мемлекеттерінде ЮНИСЕФ, БҰҰДБ және "БҰҰ-әйелдер" қолдауымен жүзеге асырылатын "IT Girls" ("IT-дағы қыздар") бастамасының арқасында қыздар бағдарламалауды, цифрлық коммуникацияларды және сайттарды әзірлеуді үйренуде. Хорватияда, Сербияда және Қырғызстанда зорлық-зомбылықсыз мектептерде ұлдар мен қыздар өз міндеттерін шешуге, өзара әрекеттесуге және жергілікті қауымдастықтарда инклюзивті орта құруға үлес қосуға үйренеді [2].

4-сурет: 2017 жылғы гендерлік теңдікке дейінгі қашықтық, өңірлер бойынша

Еуропадағы Қауіпсіздік және Ынтымақтастық Ұйымы гендерлік саясатты әлеуметтік мәселелерді шешу үдерісінде айқын көрсетіп, қосымша жыныстық мәселелерді анықтап, зерттейді. ЕҚЫҰ өз бағдарламаларында, сондай-ақ мемлекеттердің үкіметтеріне техникалық көмек көрсететін қатысушы ретінде гендерлік аспектілерді ескереді. ЕҚЫҰ өңірдегі су ресурстары саласындағы практик мамандардың мүддесінде Орталық Азиядағы су ресурстарын басқарудағы гендерлік проблематиканы есепке алу жөніндегі осы нұсқаулықты әзірледі. Су ресурстарын басқарудағы гендерлік мәселелерді ескеру тұрақтылық пен қауіпсіздікке ықпал етеді, өйткені бұл тиімді саясатқа әкелуі мүмкін және әлеуметтік теңгерімсіздік пен шиеленісті азайтуға көмектеседі. Әйелдер мен ер адамдар суды қалай пайдалану керектігін бірдей шешкенде, шешімдер неғұрлым мақсатты және бүкіл халықтың қажеттіліктерін толық көрсетеді. Осылайша, гендерлік теңдік дамудың жан-жақты және ұзақ мерзімді мақсаты болып табылады, ал гендерлік мәселелерді ескеру нақты стратегиялық тәсілдердің, сондай-ақ осы мақсатқа жету үшін қабылданған техникалық және институционалдық процестердің жиынтығы болып табылады. Гендерлік проблематиканы есепке алу гендерлік теңдіктің ұлттық мемлекеттік және жеке ұйымдарға, орталық немесе жергілікті саясатқа, сондай-ақ көрсетілетін қызметтер мен секторалдық бағдарламаларға интеграциялануын қамтамасыз етеді. Ұзақ мерзімді перспективада ол кемсітушілік әлеуметтік институттарды, заңдарды, мәдени нормаларды және қоғамдық практиканы, мысалы, әйелдердің мүліктік құқықтарға қол жетімділігін немесе олардың қоғамдық орындарға кіруін шектейді [3, 256.].

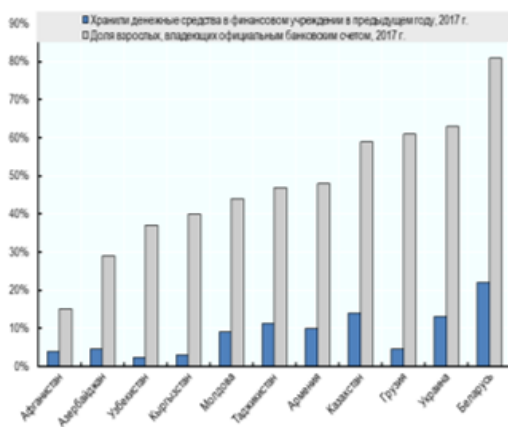
Гендерлік статистика мен Мыңжылдық даму көрсеткіштерін (МДМ) басқаратын Мамандандырылған бөлімі Орталық Азия мемлекеттердің ішінен Қазақстанда жыныс белгісі бойынша бөле отырып статистикалық деректерді жинау мен таратуда елеулі прогреске қол жеткізілді. Бөлімше Статистика Агенттігінің әлеуметтік және демографиялық Статистика департаментінде орналасқан. Статистикалық агенттік Қазақстандағы әйелдер мен ерлер туралы деректерді, жыныс белгісі бойынша дезагрегацияланған бірқатар облыстар бойынша деректер жинағын жыл сайын жариялап отырады. Ол ресми сайт арқылы қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде қолжетімді. Жинақтар көптеген тақырыптарды қамтиды, бірақ басты назар әлеуметтік салаларға аударылады [4, 616.].

2020 жылдың соңында ЕҚЫҰ есебі бойынша, Covid-19 індеті Орта Азия аумағында гендерлік ахуалын нашарлатты. Оған дәлел Экономикалық Серіктестігі пен Даму Ұйымының деректері. Бүкіл Еуразия бойынша білім берудегі гендерлік алшақтық COVID-19 білім беру жүйелерінің жұмысына түзетулер енгізгенге дейін проблема тудырды. Білім беру, оқыту және еңбек процестеріне (NEET) қатыспаған жастардың үштен екісі жас әйелдер болды. Ауғанстанда мектепке бармаған балалардың 60% - ы қыздар болды, ал ең үлкен алшақтық жоғары білімде байқалды: оны тек 4,9 ала алады % әйелдер, ал ерлер арасында бұл көрсеткіш 14,2% - ға жетеді. Еуразиядағы қыздардың мектепке келмеуінің жоғары деңгейі "ұлдарға қарағанда қыздар арасында балалар некесінің көбірек таралуының, ерте жүктіліктің, қыздардың жоғары білім алуындағы кемсітушілік қатынастар мен тәжірибелердің, сондай-ақ үй мен туыстарға күтім жасау міндеттерінің" салдары болып табылады. Мұндай кемсітушілік тәжірибелер әсіресе Орталық Азияда айқын көрінеді: Тәжікстанда ерлердің 30% - ы және әйелдердің 52% - ы білім беру, оқыту және еңбек процестеріне қатыспайды. Шын мәнінде, аймақтағы қыздар 18 жасқа толғанға дейін ұлдарға қарағанда төрт есе жиі үйленеді. Қырғызстанда қыздардың 20%-ы ерте некеге тұрудың кең таралған тәжірибесіне байланысты мектепке бармайды. Орталық Азия халқының отыз жеті пайызы университеттік білім ұл үшін қызға қарағанда маңызды деп санайды, ал үйдегі міндеттер біркелкі бөлінбейді: әйелдердің 20%-ы ақы төленбейтін үй жұмыстарына байланысты білім, жұмыс немесе кәсіптік білім алмайды, ал ерлер арасында бұл көрсеткіш тек 2%-ға жетеді [5, 10 б.].

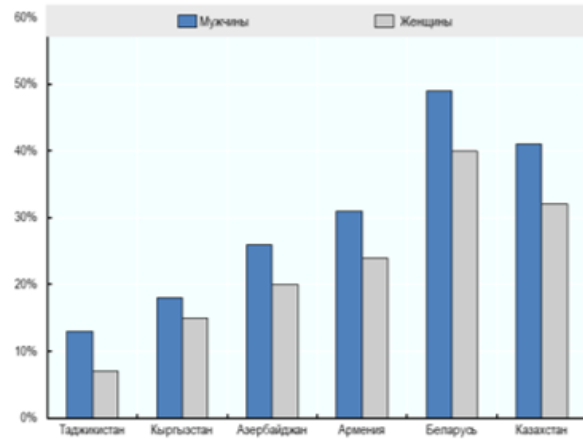
Еңбекақы төлеудегі гендерлік алшақтық жұмыссыздық деңгейінің өсуіне, жұмыс уақыты мен жалақының қысқаруына байланысты одан да артуы мүмкін-қазіргі уақытта ол Моңғолияда 8% — дан Тәжікстан мен Әзірбайжанда 50% - дан асады. Бір зерттеуде ерлі-зайыптылар арасындағы жалақы алшақтығы неғұрлым көп болса, әйелдер еңбек нарығынан толығымен кетуге және үйде ақы төленбейтін міндеттерді қабылдауға бейім болады. Бұл АҚШ-тағы еңбек нарығындағы басымдықты түсіндіруге болады, онда 2020 жылдың тамыз-қыркүйек айларында жұмыстан кеткен 1,1 миллион адамның шамамен 800 000-ы әйелдер болды (73 %). Алайда, пандемияның мұндай салдары жұмыс күші туралы нақты мәліметтер мен жалақының гендерлік айырмашылығын ұзақ мерзімді бақылау нәтижелерін ескере отырып талдануы керек [6, 25].

Еуразияда халықты қаржы қызметтерімен қамтудың әлемдегі ең төмен деңгейлерінің бірі болып табылады. Армения, Тәжікстан және Түрікменстан сияқты елдерде қаржылық қызметтерге қолжетімділікте ең жоғары гендерлік алшақтық байқалады (Астындағы суретте көрсетілген). 2017 жылы аймақтағы әйелдердің шамамен 60%-ында банктік шот жоқ, Бұл бизнес пен экономикаға тең және толық қатысу тұрғысынан көптеген әйелдердің проблемаларын көрсетеді. Қаржылық қызметтердің төмен қолжетімділігі үкіметтердің әйелдерге атаулы қаржылық көмек ұсыну мүмкіндігін де шектейді. Ауғанстанда ер адамдар банктік шоттарға қарағанда үш есе көп, ал ер адамдар Армения мен Тәжікстанда әйелдерге қарағанда жиі кездеседі [6, 30б.].

Банктік шотты иелену және
акша қаражатын сақтау
қаржы мекемесі

Қаржылық деңгейдегі
гендерлік айырмашылықтар
сауаттылық

Қаржылық көрсетілетін қызметтердің қолжетімділігін арттыру шаралары

Қорытындылай келе, Орталық Азия мемлекеттерінде гендерлік саясатпен тығыз байланысты мәселелер өте көп екен және олардың шешу жолдарын табу үшін, бүгінгі таңда аталған өңірінде БҰҰ мен ЕҚЫҰ өз жұмыстарын атқарып жатыр. Дегенмен, аумақтың ерекшелігіне сәйкес, гендерлік теңсіздікті толықтай жою мүмкін емес. Халықаралық ұйымдар әйелдер мен еркектер арасындағы кез келген салада тең құқықтарды орнатып, тепе-тең шарттарды орнатып, арнайы бағдарламаларды енгізіп, жыл сайын гендерлік саясатты іске асырып келе жатады.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

- 1 The Global Gender Gap Report 2017 – 3616. https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2017.pdf
- 2 Ежегодный отчет ЮНИСЕФ-2019. Портал: Гендерное равенство | UNICEF
- 3 S. Ospanova, S. Jafarzadeh, G. Sechi and A. Muminjoniyon. Gender Mainstreaming in Water Governance in Central Asia A guidance document for water practitioners 2020 – 36с. <https://www.osce.org/files/f/documents/3/b/465531.pdf>
- 4 Kazakhstan Country Gender Assessment. Report by Asian Development bank 2013 - 78p. <https://www.adb.org/sites/default/files/institutional-document/34051/files/kazakhstan-country-gender-assessment.pdf>
- 5 Гендер и политика в Центральной Азии. Региональный обзор данных в Центральной Азии. № 6, Июль 2012 – 13с.
- 6 Гендерные разрывы в странах Евразии: Негативные последствия COVID-19. https://www.oecd.org/eurasia/Gender%20gaps%20in%20Eurasia_Mar%202021RUSCover.pdf